

ETNOLOŠKI ODDELEK PRI KRŠČANSKI KULTURNI ZVEZI V CELOVCU

Težišče 1991 - arhitektura, noše in pesmi

Pomembna naloga v letu 1991 je bila predstavitev desetletnih raziskav na področju arhitekture južne Koroške. Nosilec razstave in študij je prof. Fister. Iz vsega zbranega gradiva, ki je hkrati temelj arhiva etnološkega inštituta pri Krščanski kulturni zvezi (KKZ) je bila pripravljena razstava odprta v znamenitem razstavišču Europahaus v Celovcu dne 21.5.1991. Po Celovcu je šla razstava v Ljubljano, kjer je bila v Kulturno informacijskem centru Križanke odprta vse poletje.

Na 39 velikih panojih je bil razstavljen izbor najdragocenejših delov stavbne dediščine dvojezične južne Koroške z načrti, fotografijami, akvareli, maketnimi ponazoritvami in dvojezičnim (slovensko nemškim) tekstom. Otvoritve so spremljale tudi predstavitve v obliki predavanj in video filma. Hkrati je izšla nemška verzija monografije pod naslovom "Erlebte Architektur in Suedkaernten - Bauernhoeefe, Bildstoecke, Kirchen, Burgen, Schloesser" in obsežen članek iz iste teme: Pogledi na arhitekturo dvojezične Koroške avtorja P. Fistra v Traditiones 20, 1991 str. 29-52.

Na etnološkem oddelku KKZ je zbranega veliko tonskega materiala, največji del tega so posnetki starih ljudskih pesmi in zborovske glasbe iz vse Koroške. Težišče raziskovalnega in arhivskega dela zadnjih let je bilo transkripcija ljudskih pesmi iz Podjune, ki jih je dr. F. Czigán zbiral in posnema v letih 1953-1970. Publikacija pod naslovom Vsaka vas ima svoj glas obsega 480 strani in bo izšla v petih snopičih. Prvi je izšel leta 1988 pri KKZ v Celovcu, drugi 1989, tretji in četrti pa 1991. Petega pripravljamo in bo vseboval še zadnja področja po vsebini razporejenih pesmi: pesmi o domači deželi in o naravi, šaljivke, zbadljivke ter slovar narečnih besed in seznam pevcev, pesmi in krajev.

Naša želja je, da bi k zbirki Vsaka vas ima svoj glas izdali še dokumentarno kaseto, delno z originalnimi posnetki, delno z novimi posnetki starih ljudskih in ponarodelih pesmi.

V uvodu k prvemu snopiču piše mag. Berti Logar, asistent na inštitutu za glasbeno etnologijo v Grazu, ki je opravil levji del priprave tonskega materiala za tisk: ...Kot je nekdaj ljudska pesem spremljala domačega človeka od zibeli do groba, v sreči in nesreči, v veselju in žalosti, pri delu in počitku in kakor pripovedujejo starejši ljudje, kako so doživljali petje domačih viž, ga vedno znova vzljubili, ko so mu prisluhnili s preprostim srcem, tako je ta naša ljudska pesem po vseh še vedno del našega življenja, del kulturne dediščine, del naše kulturne sedanjosti in prihodnosti.

Morda se zdi nekaterim ta pesem pusta, obrabljena, sentimentalna ali nazadnjaška, ker se pogosto nanaša na že opuščene šege in navade (npr. petje pri mrliču, koledovanje itd.)... Ljudska pesem je bila in je tudi še zdaj podvržena najrazličnejšim vplivom, saj se nenehno spreminja in prilagaja - kakor ljudje sami.

Med značilnosti podjunske pesmi sodi večglasje. Štiri- ali petglasje je razširjeno posebno v posameznih pesmih. S pomočjo sodobnih tehničnih naprav je dandanes možno posneti, kako ljudstvo v resnici prepeva. Vodila nas je želja, da prikažemo slovensko pesem v izvirni, nepopravljeni obliki... Vsem, ki jim ni do izumetničenih priredb in ponarejenih 'narodnih viž', temveč cenijo našo pesem v izvirni podobi, je namenjena naša zbirka (I, str.7).

Mag. Berti Logar, ki nadaljuje raziskovanje ljudskih pesmi za disertacijo, bo enkrat v posebnem članku prikazal zamisel tega obširnega projekta. Tu bi se omejili na kratko predstavitev 3. in 4. dela, združenih v eni knjigi.

Morda še pripombo: za transkripcijo tekstov je mag. Logar izdelal svoj sistem, ki se opira na model glasbeno-narodopisnega inštituta pri SAZU v Ljubljani, dialektolog dr. Ludvik Karničar ga je prilagodil tukajšnjim potrebam. Transkripcija melodij in glasbe se ravna po mednarodnih normah.

Snopič 3/4 vsebuje: obsmrtnice, pesmi o delu in poklicih, vojaške in zgodovinske, pивske in zdravice, kolednice in nabožne pesmi. Po vseh pesmih veje pristni podjunski veterček. Na prvi pogled, še bolje na prvi zven čutiš, da ljudstvo poje tako, kakor je živelo in na vasi tu in tam še danes živi. Domačemu človeku je 'domača' pesem zmerom pri srcu, tudi recimo, ko razmišlja o smrti: Zakaj se tak lišpaš na svitu, saj veš, da boš moraw umreti? (str.17), ...zvečer še zdrava gre spat in zjutraj ne more več vstat (str.18), ...Minka ne nuca trošta več, njene, njene urce so preč (str.19). Ali ko se zbere vaška družina ob odprtem grobu in zapoje dragemu človeku, ki jih je zapustil za vedno, prisrčne pozdrave: Oj spi, oj spi ti bratec moj, počivaj brez nadloge (str.25), Mati, mati, kje ste Vi, črna zemlja vas je pokrila (str.27).

Ljudstvo tudi prepeva, kadar je življenje trdo in vesele pesmi o kmečkem delu niso nič manj odkrite in ganljive: Takšnemu pavru veselja kne zmanjka (str.33), Vsak kmetič 'ma svoje veselje, če kolčkap pošteno živi (str.52). Da so pastirske, lovske pa vojaške v splošnem vesele, ne velja samo za Podjuno. Pri pivskih in še pri nekaterih so zanimive opazke, ki kažejo na povezanost Podjune s Štajersko in Dolenjsko, tako kot poznamo sorodnosti tudi na jezikovnem področju: En hribček bom kupil (str.113), Sladko vince iz Trške gore (str.119), Od Gradca do Lublance imam dobre znanke (str.118) ali pesem s pripombo: ...prinesel Janez Prosen iz Krke na Dolenjskem (str.80), vse to so pesmi, ki so doma v Podjuni.

Zelo dragocena je zbirka o starih podjunskih koledniških pesmih, ki so v nevarnosti, da se popolnoma zgubijo. Kar živo si predstavljamo, kako so fantje na božič oznanjali po vasi: ...Te den je sviät, te den je vesew, te den je vsega vesela živ, no Diate mlado je rojeno blo, te den... (str.134) ali novoletna voščila prenašali od hiše do hiše: Učakali smo novega leta, čest hvalo mi dajmo Bogu (str.140), Bod vam volšan, zdravi noj srača... (str.147). Kako je vsaka vas skrbno pazila, da je obdržala svojo verzijo pri Florjanovi kolednici, priča šest različnih primerov.

Pri nabožnih pesmih so poleg pastirskih in romarskih dragocene velikonočne pesmi, ki z značilnimi izrazi: O ti Jezus ljubeznili, kje si hodiw, kje si biw (str.184), Na te

sobotni dan, kir je biw on štiman (str.190) pričajo o starodavnem ustnem izročilu.

Ziljska noša, knjiga in razstava

Leta 1988 smo se odločili, da bomo začeli z raziskovanjem slovenske ljudske noše na Koroškem. Najprej smo začeli v Podjuni, sondažno zbiranje podatkov na Zilji v letu 1989 pa je pokazalo, da je tamkaj zaradi naraščajočega ponemčevanja treba čimprej začeti z zbiranjem gradiva. Zato je etnologinja dr. Marija Makarovič delo v Podjuni prekinila in začela z raziskovanjem na Zilji. K delu je pritegnila še akademsko slikarko Jano Dolenc ter fotografa Miha Dolinška. Poleg dela na terenu je bilo potrebno še izpisovanje ustreznega gradiva v koroškem deželnem muzeju.

Delo je zaključeno in pred nami je privlačna, lično oblikovana knjižna izdaja Slovenska ljudska noša v besedi in podobi - Zilja.

Samo kdor osebno pozna in doživlja dr. Marijo Makarovič in se osebno prepriča, kako se prizadeto, neutrudljivo, strokovno in človeško zavzeto posveča zastavljeni nalogi, lahko ugiba, koliko truda je skritega v tej publikaciji. Dolga leta je hodila po naši Koroški in se poglobila v narodni značaj koroških Slovencev. S posebnim naravnim pristopom je znala navezati osebne stike s stotimi preprostimi vaščani, da so jo vzljubili. Njihov 'gospa' je treba razumeti tako, kot pravijo v znak spoštovanja drugim 'gospod'.

Iz tega je bolj razumljivo, da knjiga o Ziljski noši ni samo strokovno široko zastavljena obravnava o razvoju noše v 18. in 19. stoletju in o oblačilni kulturi 20. stoletja s številnimi barvnimi slikami in črno-belimi fotografijami iz tistega časa ter natančen in izdaten opis sestavnih delov moške, ženske in otroške, tako praznične kot delovne obleke z odličnimi, skrbno izdelanimi risbami akad. slikarke Jane Dolenc. Knjiga je predvsem za etnologa dragocena in bogata zakladnica zaradi nešteti ustnih pričevanj in osebnih obiskov in razgovorov avtorice z Ziljani, ki nam posreduje živo podobo slovenskega življa hribovskega sveta na tromeji. Poglavlja o oblekah na življenjskih mejnikih (otroci pri prvem obhajilu in birmi, naborniki, poročna obleka ženina in neveste, perilo v ženitovanski bali, oblačilne navade ob smrti), o obleki kot plačilu, daru, zapuščini in delu preužitka, o obleki in verovanju ter sociološke študije o oblačilni porabi zaključujejo ta etnološki biser koroške narodne kulture.

Koroška kulturna zveza je na podlagi raziskovalnega materiala pripravila razstavo o Ziljski noši v 31 panojih (100 x 70cm) in jo v nekaterih krajih že uspešno prikazala. Kdor misli, da bi bila razstava še kje zaželena ali vsaj možna, naj to sporoči na KKZ, Celovec.

Trenutno raziskujemo rožansko ljudsko nošo in veseli bomo, če bo kdorkoli po svojih možnostih prispeval kakšen delček z informacijami ali osebnimi pričevanji.

Alojz Angerer